

Els grans perquè de la (in) fecunditat a Espanya

Albert Esteve i Rocío Treviño, Centre d'Estudis Demogràfics

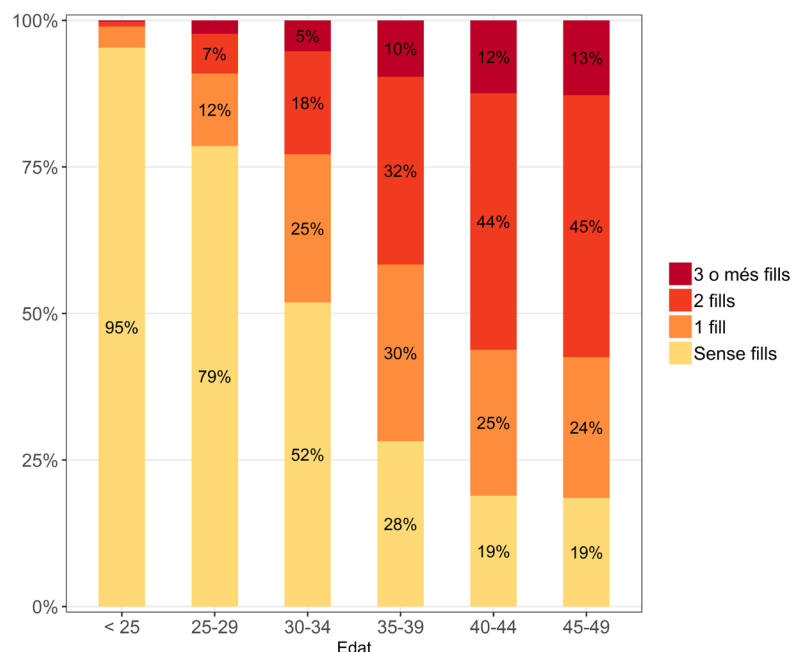
L'Institut Nacional d'Estadística ha publicat recentment les microdades de l'Enquesta de Fecunditat de 2018. En un país de rècords demogràfics, la seva publicació ha omplert un buit de més de dues dècades des de la realització de l'última enquesta el 1999. L'esperança de vida a Espanya és de les més altes del món i la seva fecunditat de les més baixes. La confluència de les dues tendències té implicacions directes sobre l'estructura de la població, debilitant el seu creixement natural i augmentant la seva edat mitjana. Davant d'aquesta situació, qualsevol intent de remuntar la fecunditat obliga a un bon diagnòstic de les causes subjacents. En aquest número de *Perspectives Demogràfiques*, presentem els primers resultats de l'Enquesta de Fecunditat i explorem el grans perquè de la baixa fecunditat. En concret, ens centrem en les dones que no han tingut fills (infecunditat). Els resultats mostren que més de la meitat de les dones que no han estat mares ho haguessin volgut ser i que les causes que no ho van fer possible són diverses i varien al llarg del cicle de vida.

En qüestions demogràfiques, Espanya és un país de rècords. Combina una de les esperances de vida més altes del planeta amb una de les fecunditats més baixes (Castro-Martín i Martín-García, 2016). Des dels anys 90s, l'Índex Sintètic de Fecunditat (ISF) - expressa la fecunditat de les dones en edat reproductiva en un moment o any determinat - és inferior als 1,5 fills per dona, situant-se el 2017 en 1,3 fills (INEbase). La baixa fecunditat espanyola va acompanyada d'una maternitat i paternitat molt tardanes¹, fruit, en bona part, d'una emancipació igualment endarrerida. A Espanya, més de la meitat de la població de 18 a 34 anys el 2017 vivia amb els seus pares (61,2%). Una dada que contrasta amb el 19,2% entre els danesos o el 36,2% entre els francesos de la mateixa franja d'edat (EU_SILC, 2017²). Els nivells conjunturals de fecunditat poden estar reflectint un ajornament temporal de la maternitat a causa d'un període de crisi o canvi de patró reproductiu, però la seva prolongació en el temps té implicacions directes sobre la descendència final de les generacions - la mitjana de fills que ha tingut una cohort de dones o homes. La descendència final de les generacions nascudes a Espanya a mitjans dels 70s és de 1,4 fills per dona. Una mitjana inferior a la dels països nòrdics, el Regne Unit o França, on la descendència final s'acosta al nivell de reemplaçament -2,1 per dona- (Sobotka, 2014).

LA (IN) FECUNDITAT: ENTRE EL DESIG I LA REALITAT

Com s'avançava en un número anterior d'aquesta mateixa publicació (Esteve, Devolder i Domingo, 2016), darrera de la baixa fecunditat de les dones espanyoles hi ha una elevada infecunditat - dones que no han estat mai mares. La infecunditat de les generacions ha crescut de l'11% al 20% entre les dones nascudes el 1945 i les nascudes el 1965 i, molt probablement, arribi al 25% entre les dones nascudes l'any 1975. Una de cada quatre dones d'aquesta generació no serà mare. Aquest nivell d'infecunditat també és de rècord. En un informe del

FIGURA 1. Nombre de fills per edat

Font: Enquesta de Fecunditat de 2018.

¹ <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

² https://ec.europa.eu/eurostat/data/database?node_code=ile_lvps09

Fons de les Nacions Unides de Població, entre els 20 països del món seleccionats per la seva baixa fecunditat, Espanya destacava, després del Japó, com el país amb més infecunditat del món entre la generació de dones nascudes l'any 1974³. Esteve, Devolder i Domingo (2016) aventuraven cinc causes probables de l'elevada infecunditat però, degut a la manca de dades, la importància relativa de cadascuna d'elles no es va poder establir. Això ara és possible gràcies a la publicació de l'Enquesta de Fecunditat de 2018, realitzada per l'Institut Nacional d'Estadística (INE) sobre la base de 14.556 dones i 2.619 homes. Dinou anys després de l'última Enquesta de Fecunditat (1999), l'INE ha preguntat, entre d'altres qüestions, per què les dones (i els homes) no tenen fills. A continuació, presentem els primers resultats al respecte, examinem els valors de la fecunditat, comparem la fecunditat desitjada amb l'observada i analitzem quines raons donen les dones per a no tenir fills.

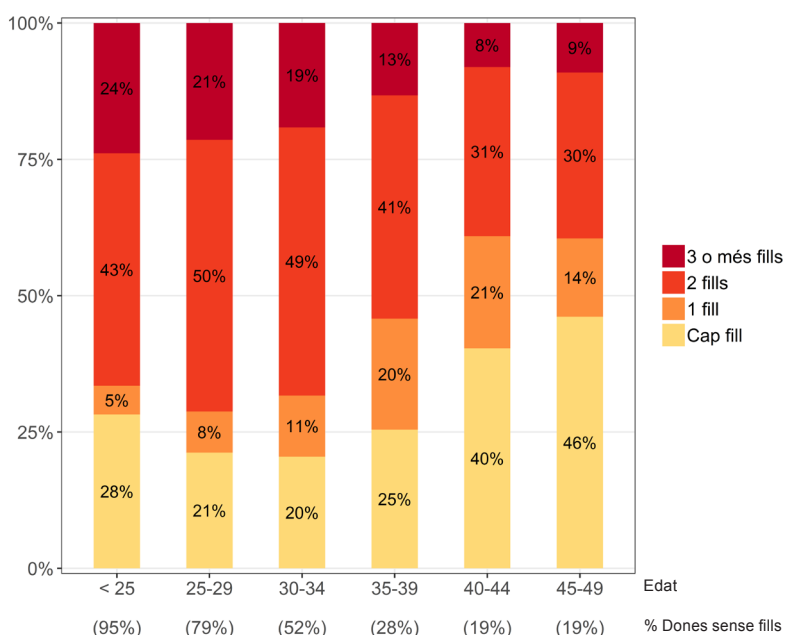
La Figura 1 mostra la distribució de les dones per edat i nombre de fills en el moment de l'enquesta. Aquest gràfic no distingeix entre les dones nascudes a Espanya i les nascudes a l'estranger. La fecunditat de les primeres és lleugerament inferior a la de les estrangeres (1,53 fills per dona enfront a 1,70 fills). La proporció de dones sense fills disminueix ràpidament amb l'edat fins als 40 anys. A partir d'aquesta edat, es consoliden les diferències i no varia la distribució per fills de les dones que han estat mares. Més de la meitat de les dones entre 30 i 34 anys no han estat mares. I als 40 anys, segueix havent-hi gairebé un 20% que no ha tingut cap fill. Per generacions, les dones que tenien entre 45 i 49 anys el 2018 correspondrien a les nascudes entre 1969 i 1973. D'aquestes, un 19% no hauria estat mare (Figura 1) i la seva descendència final acabaria essent d'1,6 fills per dona. En el seu conjunt, les dades corroboren l'edat tardana al primer fill, amb un 52% de dones de 30 a 34 anys sense fills (un 54,9% entre les espanyoles i un 38,4% entre les estrangeres), i uns elevats nivells d'infecunditat, amb un 19% de dones sense fills a partir dels 40.

La fecunditat observada i la desitjada no acostuma a coincidir. Als països de baixa fecunditat, la fecunditat desitjada habitualment és superior a l'observada i estable en el temps. Mentre que la fecunditat ha baixat, el nombre de fills desitjats s'ha mantingut estable en les últimes dècades a Europa, al voltant dels 2 fills per dona (Sobotka i Beaujouan, 2014). I el percentatge de població adulta jove que, en el seu ideal de família no té sentit tenir fills, se

situa per sota del 5% als països europeus, segons les últimes dades dels Eurobaròmetres (Miettineny Szalma, 2014).

La Figura 2 mostra la distribució per edat de les dones sense fills i que no estan embarassades, segons el número de fills que voldrien o haurien volgut tenir. Les dades pertanyen a dones de diferents generacions, observades a diverses edats. De la seva observació se n'extreuen dues conclusions importants. La primera és que, amb independència de la seva edat, la majoria de dones sense fills voldria o hauria volgut ser mare en algun moment de la seva vida. Entre les dones joves de 25 a 29 anys que no són mares (79%), un 21% no vol tenir fills i més del 70% volen tenir-ne dos o més fills. A edats més avançades, i a mesura que disminueix el percentatge de dones sense fills, el pes de les dones que no volen tenir fills augmenta, però la seva proporció sobre el conjunt de la població es manté constant, prop del 20%. La segona conclusió és que entre les dones sense fills que han superat els 40 anys i, per tant, tenen poc marge d'edat per tenir-ne, una gran majoria d'elles n'hagués volgut tenir. Per a les dones de 45 a 49 anys, és a dir, les nascudes entre 1969 i 1973, només un 46% no volia tenir fills, un 39% n'hagués volgut tenir dos o més i un 14% un de sol. Si les dones sense fills (19% del total) d'aquesta generació haguessin tingut els fills que desitjaven, només un 8,7% no haurien estat mares, menys de la meitat del percentatge observat.

FIGURA 2. Fecunditat desitjada. Dones que no tenen fills ni estan embarassades

Font: Enquesta de Fecunditat de 2018.

³ UNFA (2018) *The Power of Choice: Reproductive Rights and Demographic Transition* https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/UNFPA_PUB_2018_EN_SWP.pdf

I quina hauria estat la descendència final d'aquesta generació de dones si el 54% que va voler ser mare, i no ho va ser, hagués tingut els fills que desitjava? 1,8 fills per dona, 0,2 fills superior a l'observada. Amb 1,8 fills per dona, la descendència final de les dones espanyoles seria superior a la de les dones de la mateixa generació nascudes al Canadà (1,73), Holanda (1,74) i semblant a la descendència de les de Finlàndia (1,82) i només 0,09 fills inferior a la de les de Suècia (1,89)⁴. Diversos factors, que varien i s'acumulen durant el cicle de vida de les dones (i homes) impedeixen la materialització del potencial reproductiu desitjat a Espanya.

ELS GRANS PERQUÈ DE LA (IN) FECUNDITAT

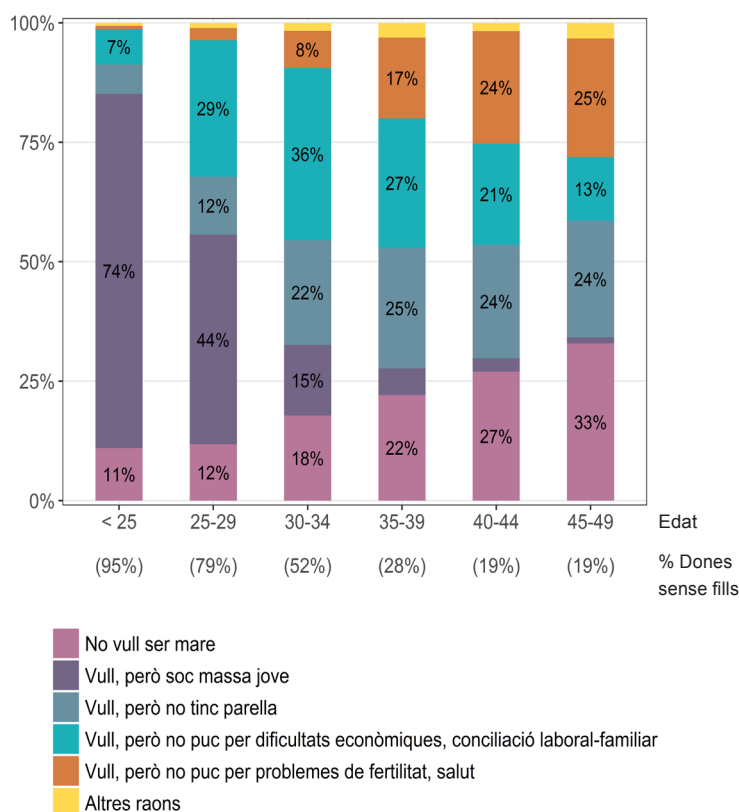
L'Enquesta de Fecunditat de 2018 va preguntar a les dones sense fills (i no embarassades) el perquè no volien tenir fills. La Figura 3 mostra la distribució dels motius exposats per edat d'aquestes dones. Les respostes s'agrupen en 6 grans grups (Esteve, Devolder i Domingo, 2016): (i) no vull ser mare; (ii) vull, però encara sóc massa jove o desitjo seguir estudiant; (iii) problemes relacionats amb la parella; (iv) vull, però no reuneixo les condicions econòmiques, laborals i de conciliació (v) vull, però no em quedo embarassada o sóc massa gran; i (vi) altres.

Entre les dones menors de 25 anys, quan la majoria d'elles encara no ha tingut fills, un percentatge molt petit fa constar raons externes a l'àmbit de la decisió personal per a no tenir-los, la majoria no contempen la maternitat perquè "no toca" (74%), ja sigui perquè es veuen massa joves per ser mares o perquè creuen incompatible la maternitat i els estudis. Un 11% declara que no vol ser mare i menys del 14%, raons relacionades amb la parella, amb el mercat de treball o amb l'habitatge.

Als 25 anys, les raons canvien i les circumstàncies alienes a les eleccions personals adquireixen protagonisme en el 43% de les dones entre els 25 i 29 anys. El percentatge d'elles que no vol ser mare segueix estant per sota del 12%, la joventut i els estudis representen ara el 44% dels motius per a no ser-ho i les raons relacionades amb la parella (12%) i amb motius laborals o econòmics (29%), sumen un percentatge proper a aquest "ara no toca". Aquestes dues últimes categories guanyen encara més força entre els 30 i els 34 anys d'edat, al mateix temps que augmenta el percentatge de les que no volen fills (18%). Les raons relacionades amb la joventut i els estudis no desapareixen, però el seu pes es redueix a més de la meitat. Una de cada

cinc dones sense fills apunta temes relacionats amb la parella però són les motivacions econòmiques, laborals i de conciliació les que arriben a ser més importants (36%). El percentatge de dones que no vol tenir fills puja al 18% i apareix un 8% de dones que no té fills per motius de salut. A partir dels 35 anys, la disminució dels perquès lligats a l'àmbit laboral i econòmic es compensa amb l'augment de les dones que no tenen un primer fill per motius de salut, conjurant, d'aquesta manera, les circumstàncies que envolten la primera maternitat per vetar-la. A partir dels 40 anys, les raons per les quals no es tenen fills s'estabilitzen. La realitat i el desig s'harmonitzen augmentant considerablement el percentatge de dones que no vol ser mare i assolint aquest percentatge el 33% del total en el grup d'edat 45-49, triplicant així el que es registrava als 25-29 anys, quan l'elecció de no ser mares començava a estar condicionada per les circumstàncies adverses de la maternitat i no per l'elecció personal. A partir dels 40, el 25% de les dones declara motius de salut, per a no ser mare.

FIGURA 3. Raons per no tenir un fill. Dones sense fills i no embarassades

Font: Enquesta de Fecunditat de 2018.

⁴ Veure nota 3

HI HA MARGE PER RECUPERAR LA FECUNDITAT?

Que la fecunditat a Espanya és baixa i que porta tres dècades estancada per sota dels 1,5 fills per dona és una cosa més que coneguda. Però, que aquesta baixa fecunditat és el resultat d'un elevat nombre de dones i homes que no poden satisfer els seus desitjos reproductius per diferents causes, és quelcom que s'intuïa i ara l'Enquesta de Fecunditat de 2018 posa de manifest. L'enquesta mostra que hi ha una diferència de 0,2 fills per dona entre la fecunditat que va ser i la que va poder ser per a les cohorts nascudes entre 1969 i 1973. També assenyalava que més de la meitat de les dones que no van ser mares d'aquestes generacions no ho van voler ser. D'haver-se realitzat les seves aspiracions reproductives, la descendència final d'aquestes generacions hagués estat per sobre de l'1,8 fills per dona, xifra no molt llunyana a la de les dones escandinaves.

Així mateix, l'enquesta ha posat en evidència les causes que hi ha darrere de la baixa fecunditat i els principals motius del perquè les dones no han tinguts fills. Els motius són diversos i canviants al llarg de la vida reproductiva. Les raons dels perquès les dones més joves no tenen fills cauen en l'àmbit de les decisions personals, però a mesura que s'acosten i superen els trenta anys d'edat, apareixen altres raons lligades al context institucional i més tard a problemes de salut. A partir d'aquesta edat, les dones volen majoritàriament ser mares, però no sempre poden tenir els fills que desitgen. La transició al primer fill és frenada per motius relacionats amb insuficients recursos econòmics, la situació laboral, i la dificultat de conciliar la vida laboral i familiar. El temps que es triga a superar

aquests obstacles obliga a retardar la decisió de ser mare cap a unes edats on la capacitat biològica de portar l'embaràs a terme és menor. Una de cada quatre dones que no ha estat mare als 40 anys declara dificultats per quedar-se embarassada. Finalment, no tenir parella o no tenir la parella adequada és un altre factor a tenir en compte, que afecta aproximadament a una de cada quatre dones sense fills a partir dels 35 anys.

En conclusió, les desigualtats d'oportunitats en relació amb la fecunditat es juguen entre els 25 i 39 anys. Les polítiques públiques haurien de prioritzar aquesta franja d'edat en les seves actuacions pel protagonisme que adquireixen les raons de caràcter laboral i econòmic. Millorar els nivells i condicions de l'emancipació dels joves és un pas previ en aquesta direcció. La decisió de tenir fills no s'improvisa. És el resultat d'un procés d'assentament personal i, la majoria de vegades, conjugal que descansa en la confiança en el futur. El pes de l'encaix entre producció i reproducció cau sobre les biografies individuals, especialment en les femenines, i poc en el context institucional que les envolta, penalitzant així els projectes familiars. La inèrcia institucional ancorada en el passat suposa un fre tant per a la satisfacció dels desitjos de les dones com per al conjunt de la societat. Si bé la baixa fecunditat és una tendència secular a Espanya compartida amb la resta de països desenvolupats, els alts nivells d'infecunditat observats al nostre país posen en relleu la distància entre el nou ordre de gènere i el marc institucional d'un qüestionable Estat del Benestar.

Referències bibliogràfiques

Castro-Martín, T.; Martín-García, T. (2016). "La fecundidad en España: entre las más bajas del mundo y sin muchas perspectivas de recuperación". *Panorama social* (23): 11-26.

Esteve, A.; Devolder, D.; Domingo, A. (2016). "La infecundidad en España: tic-tac, tic-tac, tic-tac". *Perspectives Demogràfiques*, 1: 1-4.

Miettinen, A.; Szalma, I. (2014). "Childlessness intentions and ideals in Europe". *Finnish Yearbook of Population Research*, 49: 31-55.

Sobotka, T.; Beaujouan, É. (2014). "Two is best? The persistence of a two child family ideal in Europe". *Population and Development Review*, 40 (3): 391-419.

Sobotka, T. (2017). "Post-transitional fertility: childbearing postponement and the shift to low and unstable fertility levels". Vienna Institute of Demography, *Working Papers*, 01/2017.

Cita

Albert Esteve i Rocío Treviño (2019) "Els grans perquès de la (in) fecunditat a Espanya". *Perspectives Demogràfiques*, 15: 1-4.

Editors

Andreu Domingo i Albert Esteve (Centre d'Estudis Demogràfics)

Correspondència dirigida a:

Albert Esteve
aesteve@ced.uab.cat

Crèdits

Gràfics: Anna Turu
Maquetació: Xavier Ruiz Vilchez
Edició: Eulàlia Camps

Enllaç url

<http://ced.uab.es/difusion/butlletiperspectives-demografiques>

Contacte

Centre d'Estudis Demogràfics.
Carrer de Ca n'Altayó, Edifici E2
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra / Barcelona
Espanya
Telèfon: +34 93 5813060
Correu: demog@ced.uab.es
Web: <http://ced.uab.es/>

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

A50